

Liturgie sv. Basila se koná desetkrát za rok:

- 1.) ke svátku Narození Kristova (buď jako večerní služba v předvečer svátku, případně-li předvečer na všední den, nebo jako dopolední služba v samotný den svátku);
- 2.) ke svátku Zjevení Páně (viz výše);
- 3.) v den svátku Obřezání Páně (svátek sv. Basila; dopoledne);
- 4.—8.) první až pátá neděle velkopostní (dopoledne);
- 9.) na Velký čtvrtek (večerní služba);
- 10.) na Velkou sobotu (večerní služba).

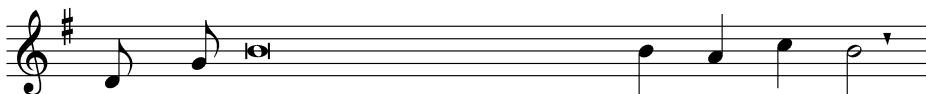
Při večerní variantě liturgie (měla by se konat někdy v průběhu odpoledne nebo v podvečer) začínáme večerní bohoslužbou a po paremijích přes malou ektenii s ohlasem: „Neboť svatý jsi, Bože náš...“ se přechází do liturgie a zpívá se trojsvatá píseň.

Při dopolední variantě se začíná podobně jako při obvyklé nedělní liturgii (proskomidií, velkou ektenii, antifonami, tropary a kondaky atd.)

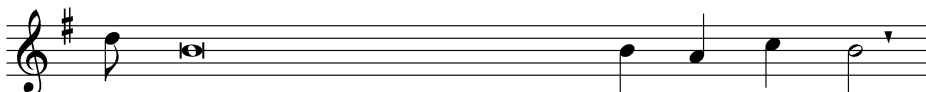
Následuje malá ektenie

Kněz: Opět a opět v pokoji k Hospodinu...

2. antifona

1. Ho - spo - din kraluje, oděn jest veli- ko - le - po - stí,
2. Na trůn usedl Hospodin, oděn jest veli- ko - le - po - stí,
3. Ne - boť u- pev - nil ves - mír,
4. Svě - dec - tví tvá jsou vel - mi jis - tá,
5. Slá - va Otcí i Synu i Sva- té - mu Du - chu,

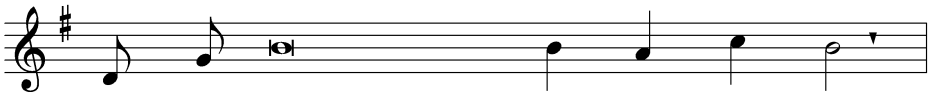
1. vzdej - te Mu dí - ky a chvá - lu.
2. o - blékl se Hospodin v sílu a pře - pá - sal se.
3. kte - rýž se ne - po - hne.
4. do - mu tvému náleží svatost, Hospi - ne, na vě - ky.
5. i nyní i vždycky, až na věky vě - kův, a - men.

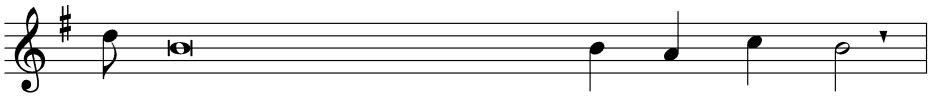
- 1.—5. Na pří - mlu - vy sva - tých tvo - jich, Spa - si - te - li, spa - siž nás!

Poté se ihned zpívá »**Jednorozený Synu...**«

1. Jed - no - rozený Synu a Slo - vo Bo - ží,
2. Bez pro - měny stal ses člo - vě - kem,
3. Je - den jsoucí ze sva- té Tro - ji - ce,

1. ne - smrtelný, rozhodl ses pro na- še spa - se - ní
2. u - křížovat se nechav, Kri - ste, Bo - že,
3. spo - luslavený s Otcem i Sva - tím Du - chem:

1. ke vtě-le - ní z pře-sva-té Bohoro-di-ce a vždycky Pan-ny Ma-ri-e.

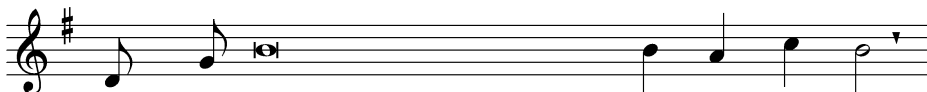
2. smr-tí svou_ smrt jsi_ pře-mo-hl. Smr-tí smrt jsi pře-mo-hl.

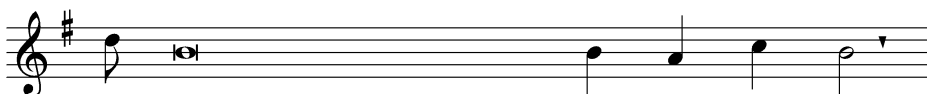
3. Spa- - - - siž_ nás. Spa - siž_ nás.

Následuje malá ektenie

Kněz: Opět a opět v pokoji k Hospodinu...

3. antifona

1. Pojd' - te, radovati se budeme v Ho - spo - di - nu,
2. Před - stup - me před obličej Jeho s chva - lo - zpě - vem,
3. Vždyť Bo - hem velikým jest Hos - po - din
4. Ne - bot' v rukou Jeho jsou všechny kon - či - ny ze - mě
5. Vždyť Je - ho jest moře a On je stvo - řil

1. zvo - lejme s jáсотem k Bohu, Spasite - li na - še - mu.
2. v žal - mech Jej opě - vuj - me sbo - rem.
3. a Králem velikým veš - ke - ré ze - mě.
4. i výšiny hor Je - ho jsou.
5. i souši ruce Jeho u - či - ni - ly.

- 1.—5. Ve sva - tých po - di - vu - hod - ný, Sy - nu Bo - ží, spa - siž nás,

- 1.—5. zpí - va - jí - cí ti: Al - le - lu - ja!

*Kněz koná malý vchod: **Velemoudrost, povznesme se!**
Nato se zpívá: »Pojďte, pokloňme se...«*

Po Evangeliu (či po kázání) následuje ihned poslední ohlas před velkým vchodem: **Abychom pod vládou tvou povždy chráněni...**

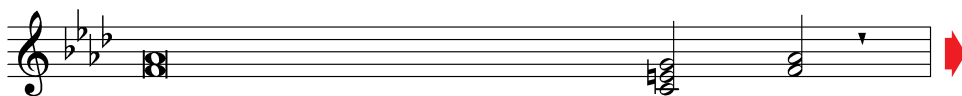
Píseň před velkým vchodem

Místo cherubínské písně se zpívá původní starý hymnus, který se používal před zavedením cherubínské písně.

Umlkněte, smrtelníci...

Nejprve třikrát pomalu první část písně. Pak se může v čase, který zbývá do začátku velkého vchodu, zpívat cherubínská píseň.

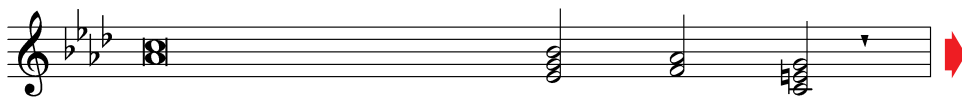
Po vchodu — jedenkrát pomalu druhou část: Před ním jdou vojska an-
dělská...

1. Umlkněte, smrtel-	ní - ci,
2. Neboť Král kralu-	jí - cích

Druhá část:

1. Před ním jdou vojska an-	děl - ská
2. tvář svou zakrýva-	jí - ce

1. a na nic po-	zem - ské - ho
2. přichází, aby se o-	bě - to - val

1. mnohoocí che-	ru - bí - ni
2. Alleluja, al-	le - lu - ja,

Epiklese v liturgii sv. Basila je jiná než v liturgii Zlatústově.

Hymnus „Tebe opěváme“ se pomalu zazpívá jen jednou, pak věřící čekají až uslyší tři proměňující formule říkané nahlas knězem. Sami věřící na ně sborem krátce a hlasitě odpoví „Amen“ (po třetí formuli třikrát). Poté pokračují ve zpěvu „Tebe opěváme“.

Kněz: „Chléb tento ... tělem Pána ... našeho Ježíše Krista.“

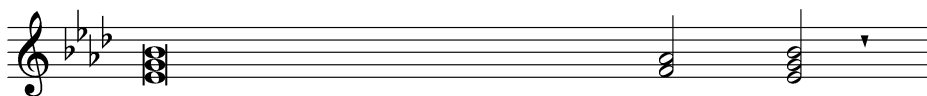
Věřící hlasitě: Amen.

Kněz: Kalich pak tento ... Krví Pána ... našeho Ježíše Krista.“

Věřící hlasitě: Amen.

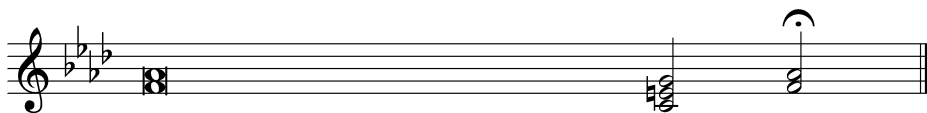
Kněz: „Prolitou za život světa.“

Věřící hlasitě: Amen. Amen. Amen.

1. a stůjíte se strachem a tře-	se - ním,
2. a Pán panu-	jí - cích

1. s veškerým knížetstvem a moc-	nost - mi,
2. a píseň pě-	jí - ce:

1. nepomýš-	lej - te.
2. a dal za pokrm vě-	ří - cím.

1. a šestikřídlí sera-	fí - ni,
2. alle-	lu - ja.

Poznámka k službě liturgie sv. Basila Velikého

- Liturgie sv. Basila byla zachráněna před vymizením z liturgického života byzantské církve, aby zde reprezentovala starší liturgické formy. Na rozdíl od liturgie sv. Jana Zlatoústého by tedy neměla tolik podléhat vývoji a neměly by se do ní zařazovat nové hymny, které se začaly používat v 6. a dalších staletích (proto se v Basilově liturgii nepívá bohorodičný hymnus „Jest vpravdě důstojno“ z 10. stol.).

- Tohoto principu se můžeme držet dnes u nás při stálém procesu hledání a vytváření české formy pravoslaví. Aby se Basilova liturgie co nejvíce odlišila od liturgie Zlatoústovy, mohli bychom při její službě používat starší formu antifon, které lze skutečně zpívat původním antifonním způsobem zpěvu (střídavě: verš – refrén). Tyto původní antifony se dodnes běžně každou neděli používají v řeckém pravoslaví; ve slovanském pravoslaví však byly nahrazeny tzv. „izobrazitelnými“, avšak místy se dodnes praktikují, jenže jsou odsunuty na pozici tzv. „všednodenních antifon“. Z těch můžeme vycházet a po vzoru řecké církve je zpívat právě na Basilově liturgii, abychom ji zřetelněji odlišili od Zlatoústovy (v současnosti se totiž zdá, že si věřící ani nevšimnou, že se při velkopostních nedělích slouží jiná liturgie, než po zbytek roku).

Nahrávky ke zde vloženým notacím starobylých antifon jsou na adrese uvedené v závěru (jsou tam pod názvem „všednodenní“ nebo „východoslovenský rozpěv“ – podobá se byzantskému; díky odsunutí z neděle zůstaly mimo zájem hudebních skladatelů).

- Dalším návrhem je vrátit se u Basilovy liturgie ke zpěvu zvláštního hymnu před velkým vchodem, jaký se používal, než byla zavedena Cherubínská píseň (to se stalo až v r. 573). Tento původní hymnus „Umlkněte, smrtelníci“ se nám také zachoval, jenže se dnes zpívá jednou do roka – na Velkou sobotu. Pravoslavná liturgika vidí právě v zachování tohoto hymnu při poslední liturgii před Paschou důkaz, že se dříve zpíval každou neděli. Je zřejmé, že není žádnou herezí ani není porušením posvátné liturgické tradice, když si tento velice starobylý hymnus budeme v rámci českého pravoslaví připomínat vícekrát v roce, a to před velkým vchodem Basilovy liturgie. Navrhuje se zazpí-

vat „Umlkněte, smrtelníci“ dle nápěvu Gorazdova sborníku třikrát, a pak lze (je-li potřeba) pokračovat zpěvem Cherubínské písně (věřící nakonec Cherubikon uslyší, takže nebudou zmateni tím, že by při liturgii tento hymnus absentoval). Obě tyto písně na sebe svým obsahem navazují.

- Modlitby eucharistického kánonu jsou starší a podstatně delší, než modlitby Zlatoustovy liturgie, a jsou hluboce dogmaticky obsažné, plné duchovní energie a krásné. Vane v nich prvokřesťanský duch a dokonce se v nich odráží i některé reálie z doby pronásledování křesťanů. Na různých místech pravoslavného světa se ozývá volání, aby se modlitby eucharistického kánonu četly nahlas, ať z toho bohatství pravoslavné liturgie mohou čerpat věřící co nejvíce užítku. Současná materialistická doba nás vybízí, abychom poskytovali věřícím co nejintenzivnější duchovní podporu a naslouchání těmto modlitbám by mohla být významná, ale pochopitelně nepovinná, součástí této podpory. Protože se tím však Basilova liturgie protahuje časově, mohlo by být řešením převzít řeckou farní praxi vypouštění vroucí a katechumenské ektenie. Tímto zkrácením (a použitím kratších starých antifon) by se získal čas ke čtení eucharistického kánonu.

- Epiklese Basilovy liturgie vypadá jinak, než v liturgii sv. Jana. Dnes se už teologové snad po celém světě shodují, že je potřeba z Basilovy liturgie odstranit znění epiklese pokažené vsuvkami ze Zlatoustovy liturgie, a vrátit k tomu, co do této liturgie patří (je to uvedeno ve Služebnících vydaných např. Svatou Horou a v dalších řeckých Služebnících, včetně srbského Služebníku vydaného s požehnáním metropolitou Amfilochie a dalších biskupů Srbské pravoslavné církve; viz též liturgické instrukce Posvátného Synodu biskupů Pravoslavné církve v Americe — v češtině zde: orthodoxia.cz/liturg/oca-epiklese.htm). Jedná se o vynechání třikrát opakovaného troparu 9. hodinky a dvou veršů z 50./51. žalmu; a dále se při třetím požehnání svatých Darů nemá v Basilově liturgii říkat: „Proměňiv je Duchem Svatým,“ ale místo toho se při třetím požehnání Darů říká: „Prolitou za život (a spásu) světa.“ Podrobněji o tom můžete číst v dodatku ke Služebníku liturgie sv. Basila, který je k dipozici v PDF (viz adresy níže).

- Také se ve světě setkáváme s inspirativní a duchovně prospěšnou praxí zapojení věřících do epiklese, což se děje tím, že se hymnus „Tebe opěváme“ zazpívá (dle nápěvu Gorazdova sborníku pomalu) jen jednou, pak věřící čekají až uslyší tři proměňující formule říkané nahlas knězem, a sami věřící na ně krátce a hlasitě odpoví Amen (při třetím požehnání třikrát). Poté pokračují ve zpěvu „Tebe opěváme“.

Dnes mohou v našich českých podmínkách služby Basilovy liturgie významně přispět k žádoucímu obzvláštěnění liturgického života, který některým současníkům prý připadá trochu jednotvárný a málo proměnlivý. Proč jim nevyjít vstříc, když je to možné v plném souladu s naší tradicí? Cílem návrhovaných možností je, aby liturgie sv. Basila byla odlišitelná od obvyklé Zlatoušstovy liturgie zřetelněji než doposavad a bylo více využito její osvěžující prvokřesťanské starobylosti.

Všechny výše uvedené návrhy jsou součástí žádoucího vývoje liturgického života směrem k většímu zapojení věřících do bohoslužby. Ve své době u nás právě v tomto ohledu mnoho vykonalo vydání Gorazdova sborníku, který zavedl ve své době málo ve světě obvyklý lidový bohoslužebný zpěv. Kromě toho hledal svatý vladyka cesty, jak odsunout z liturgie to, co je svým významem druhořadé nebo přímo neaktuální, aby dosáhl zvýraznění toho, co je na liturgii podstatné.

Hledání české liturgické podoby a formování místních specifik je pokračováním a rozvíjením intence sv. biskupa mučedníka Gorazda, neboť on sám ve své době zahájil v naší místní pravoslavné církvi proces hledání podoby českého výrazu pravoslavné liturgie, jenž by odpovídal mentalitě národa a pastýřským potřebám doby.

Internetové adresy: download.pravoslavi.cz

Služebník a zpěvník k liturgii (Zlatoušstově i Basilově):

pravoslavi.cz/liturgie

Zpěvník s nahrávkami zpěvu liturgických hymnů:

zpevnik.pravoslavi.cz/audio/liturgie/

Jihlava, verze 1,1 / 2025